

УДК 007 : 304 : 070

Погребна В. Л.¹

¹ д-р філол. наук, проф. ЗНТУ

ПРОБЛЕМА ЖІНОЧОЇ ЕМАНСИПАЦІЇ У ПУБЛІЦИСТИЦІ М. С. ЛЄСКОВА

У російському інтелектуальному житті 60-80-х років XIX ст. жіноче питання було одним з найактуальніших та широко обговорюваних, оскільки жінка мала нерівні з чоловіком правовий, економічний, політичний, соціальний, культурний статуси. Проблему жіночої емансипації порушували у своїй творчості чимало письменників, публіцистів вищезазначеного періоду. Сотні науково-публіцистичних, літературно-критичних статей, рецензій, оглядів, нотаток, присвячених різним аспектам цієї проблеми, були написані представниками різних напрямків російської суспільної думки і надруковані на сторінках періодичних видань найрізноманітнішої орієнтації.

Особливо показовою в цьому сенсі є публіцистика М. С. Лєскова. Проблеми сім'ї, жіночої незалежності, жіночого працевлаштування та освіти цікавили Лєскова-публіциста, письменника, людину. Про це свідчать його статті «Російські жінки й емансипація», «Спеціалісти з жіночого питання», «Загробний свідок за жінок», «Микола Гаврилович Чернишевський в його романі «Що робити?», романи «Нікуди», «Обділені», «На ножах», «Соборяни», оповідання «Дама и фєфєла», «Юдоль» та ін.

Публіцистична спадщина М. С. Лєскова, присвячена проблемам жіночої емансипації, є маловідомою та маловивченою, хоча деякі аспекти цієї проблеми розглядаються в аналізується в дослідженнях Г. О. Тишкіна [5], В. Л. Погребної [4], Цветкової [6]. Цим і визначається актуальність нашого дослідження. Його мета: з'ясування особливостей висвітлення проблеми жіночої емансипації у публіцистиці М. С. Лєскова.

У 1861 році в газеті «Русская речь» (№ 44, 46) М. С. Лєсков публікує велику статтю «Російські жінки й емансипація», яка є своєрідним відгуком на роботу англійського політеконома Джона Стюарта Мілля «Про емансипацію жінок» (в ній Мілля репрезентує особливості жіночої емансипації в північно-американському суспільстві). Визнання рівноправ'я статей в Америці Лєсков пояснює так: «...не наукова пропаганда, а саме життя з її умовами навчила людей в Америці розділяти працю не за статтю, а за здібностями, і не за статтю, а за здібностями поважати» [2, 656]. У цій же статті письменник щиро співчуває прагненню М. Л. Михайлова, першого російського фемініста, переконати російське суспільство в необхідності поважати в жінці вільну особистість. Як і Михайлов, Лєсков розмірковує про особливості жіночої емансипації. «Говорячи про емансипацію жінок, – пише він, – ми хочемо говорити про надання їм можливості отримати повноцінну освіту, про можливість діяти за покликанням, хочемо говорити про надання їм тих посад, де б могли вони заробити гроші, необхідні всякій людині для підтримки себе і своєї сім'ї» [2, 655]. Лєсков вважає, що самі жінки повинні «покласти основний камінь своєї емансипації» [2, 657]. Розумна емансипація сподобається чоловікам: «В освіченій, працюючій і мислячій жінці легше любити і матір, і подругу!» [2, 690]. Ці міркування Лєскова дуже актуальні і сьогодні.

Цикл наступних статей під загальною назвою «Спеціалісти з жіночого питання» був опублікований М. С. Лєсковим у 1867 році в журналі «Литературная библиотека». У самій назві «Спеціалісти з жіночого питання» міститься іронія. Хто ж ці спеціалісти? Лєсков виводить таку формулу: «всякий спеціаліст із жіночого питання є нігіліст, і всякий нігіліст неодмінний спеціаліст із жіночого питання» [3, 277]. Критик пише про тих «спеціалістів», які «знущалися зі всього, що складає так звану жіночність; відкидали типові риси, властиві жіночий натурі; сміялися над жіночою

скромністю, материнське піклування про дітей називали вузькістю погляду, якому протиставляли широкий погляд на опікування дітей суспільством або на існуючу нібито можливість любити чужих дітей, як своїх» [3, 200]. Як на «крайність», письменник вказує на спроби довести необхідність «жіночого війська» або необхідність проституції. Були і такі «спеціалісти», які захищали розпусту, нехтування сімейними основами. Публіцист вважає, що кращі представники жінок довели, що вони можуть розумно користуватися свободою, не зловживаючи нею. Прикладом може бути діяльність сестер милосердя під час кримської кампанії, безкоштовна робота вчительок в народних школах і т. ін. Істинно емансипована жінка, вважає Лесков, буде справжньою помічницею чоловікові і вихователем своїх власних дітей. «Нам добрі дружини і добрі матері потрібні, – пише Лесков. – Їх потребує Росія більше, ніж геніальних міністрів і генералів. Наша країна така, що вона сім'єю міцна; наші устаї такі, що ми шануємо в жінці понад усе хорошу сім'янинку...» [3, 274].

Важливе значення для з'ясування ставлення М. С. Лескова до жіночої емансипації має його стаття «Загробний свідок за жінок», опублікована в журналі «Исторический вестник» (1886, № 11). Спочатку ця стаття мала заголовок «Про жіночі здібності і про супротив злу». Сам заголовок мав полемічний характер. У статті Лесков виступив проти толстовського несупротиву злу насильством і заперечення прав жінок на розвиток, освіту і працю. Стаття включає лист відомого лікаря і педагога, Миколи Івановича Пирогова до фрейліни великої княгині Олени Павлівни, баронеси Едіфі Федорівни Раден від 27 лютого 1876 року, а також передмову і післямову Лескова. Передмову до статті «Загробний свідок за жінок» письменник розпочинає з того, що вказує на дві важливі і спірні проблеми того часу. Перша з них – чи «слід чинити опір злу»? Друга – чи «розсудливо відкривати жінкам доступ до наук і до громадської діяльності, або ж розсудливіше усунути їх від великих знань, і давати їм тільки найпростіше релігійне виховання, а діяльність їх обмежити господарством і сімейними турботами» [1, 249]. Лесков, відкидаючи погляди Толстого на «просту, релігійну освіту жінки» [1, 249], вказує на те, що жінці необхідно вчитися і працювати. Доводячи цю необхідність, Лесков звертається до досвіду Пирогова.

У післямові до листа Пирогова Лесков відмічає, що нігілісти прагнули знищити жіночість, але російські письменники Тургенев, Писемський, Гончаров «дивилися на це як на погану справу, яка і бридка, і непотрібна, і здатна принести погані плоди» [1, 276]. Вони передбачили, що це кривляння може нашкодити розвитку істинної емансипації. На закінчення своєї післямови М. С. Лесков робить висновок про те, що у справі емансипації є «золота середина». Її тримаються жінки, які «бажають знань і не нехтують ніякими справжніми достоїнствами своєї статі» [1, 280].

Таким чином, М. С. Лесков визнавав виключну роль жінки як матері, хранительки домашнього вогнища, виховательки своїх дітей, проте не заперечував її прав на освіту, працю, розвиток. Він був прихильником розумної емансипації жінки, виступав не проти цього процесу, а проти неправильного його трактування, проти крайнощів і потворних проявів, проти вульгарної емансипації. Він підходив до вирішення цього питання з позицій морально-етичних, філософських, християнсько-гуманістичних, був прибічником ідеї розумної емансипації жінки, суть якої – гармонійне поєднання начал сімейних і суспільних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лесков Н. С. Загробный свидетель за женщин / Н. С. Лесков // Исторический вестник. – 1886. – № 11. – С. 249–280.
2. Лесков Н. С. Русские женщины и эмансипация / Н. С. Лесков // Русская речь. – 1861. – № 44. – С. 655–658; № 46. – С. 688–690.
3. Лесков Н. С. Специалисты по женской части / Н. С. Лесков // Литературная библиотека. – 1867, сентябрь. – С. 195–230; декабрь. – С. 263–283.
4. Погребная В. Л. Проблемы эмансипации женской личности в русской критике и романах Н. Д. Хвощинской (60-80-е годы XIX столетия) Монография / В. Л. Погребная. – Запорожье : ЗГУ, 2003. – 242 с.
5. Тишкин Г. А. Женский вопрос в России в 50 – 60 гг. XIX в. / Г. А. Тишкин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1984. – 240 с.
6. Цветкова Е. В. «Женский вопрос» в публицистике и художественном творчестве Н. С. Лескова / Е. В. Цветкова // Филологические этюды. – Саратов, 2001. – Вып. 4. – С. 77–80.